

SERGIO DEL MOLINO ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ

Βραβείο μυθιστορήματος
Alfaguara 2024

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΜΑΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΙΚΑΡΟΣ

ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ

Τίτλος πρωτοτύπου: *Los alemanes*

Πρώτη έκδοση στα ισπανικά, Penguin Random House Grupo Editorial, S.A.U., 2024

© 2024, Sergio del Molino

© 2025, Εκδόσεις Ίκαρος για την ελληνική γλώσσα

Μετάφραση από τα ισπανικά: Μαρία Παλαιολόγου

Επιμέλεια – Διόρθωση: Ειρήνη Χριστοπούλου

Σχεδιασμός – Εικονογράφηση εξωφύλλου: Χρήστος Κούρτογλου

Στοιχειοθεσία – Σελιδοποίηση: Εκδόσεις Ίκαρος

Εκτύπωση: Μ. Σπύρου & ΣΙΑ Α.Ε.

Βιβλιοδεσία: ΗΛ. Μπουντάς – Π. Βασιλειάδης Ο.Ε.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2025

ISBN 978-960-572-761-1

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ • Τ: 210 3225152 • www.ikarosbooks.gr

Sergio del Molino

ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ

Μετάφραση
Μαρία Παλαιολόγου

ΙΚΑΡΟΣ

Στον Pablo Bieger, in memoriam

Ένας ευαίσθητος άνθρωπος, όπως εγώ, επηρεάζεται απολύτως απ' αυτό που του παρουσιάζεται, χάνει εντελώς το μυαλό του και δεν αποκτά την αυτοκυριαρχία του παρά μονάχα όταν έχει κατέβει τη σκάλα.

NTENIS NTINTEPO, Το παράδοξο με τον ηθοποιό

Ουδείς κατανοεί τον πόνο του άλλου και ουδείς κατανοεί τη χαρά του. Σκεπτόμαστε πάντοτε να πάμε προς τον άλλον, αλλά το μόνο που κάνουμε είναι να περνάμε δίπλα του. Πόσο υποφέρει όποιος το συνειδητοποιεί αυτό!

ΦΡΑΝΤΣ ΣΟΥΜΠΕΡΤ, Ημερολόγια

Μονάχα με τη μεταφορική έννοια μπορεί κανείς να πει πως νιώθει ένοχος όχι γι' αυτό που έχει κάνει ο ίδιος, μα γι' αυτό που έκανε ο πατέρας του ή ο λαός του. (Με όρους ηθικής, είναι σχεδόν τόσο άσχημο να νιώθεις ένοχος δίχως να έχεις κάνει κάτι συγκεκριμένο, όσο να νιώθεις απαλλαγμένος από κάθε ενοχή όταν είσαι πράγματι ένοχος για κάτι.)

ΧΑΝΑ ΑΡΕΝΤ, Ο Άιχμαν στην Ιερουσαλήμ

Στις 2 Μαΐου του 1916 τα βαπόρια Καταλούνια και Νήσος Πανάνι έπιασαν στο λιμάνι του Κάδιθ. Μετέφεραν 627 Γερμανούς από την αποικία του Καμερούν, την οποία είχαν κατακτήσει οι Σύμμαχοι τον Φεβρουάριο εκείνης της χρονιάς, ένα από τα λιγότερο γνωστά και λιγότερο σχολιασμένα επεισόδια του Μεγάλου Πολέμου. Αντί να παραδοθούν στους εχθρούς τους, οι Γερμανοί παραδόθηκαν στις ισπανικές αρχές της Γουινέας. Η Ισπανία, ως ουδέτερη δύναμη, τους δέχτηκε ως τρόφιμους. Δεν εγκατέλειψαν τη χώρα και εγκαταστάθηκαν, κυρίως και μεταξύ άλλων πόλεων, στο Αλκαλά ντε Ενάρες, στην Παμπλόνα και τη Θαραγόθα. Σύντομα θα γίνονταν διάσημοι, γνωστοί ως οι Γερμανοί από το Καμερούν.

Ως εδώ έχουμε την ιστορία έτσι όπως παρουσιάζεται στα αρχεία. Αποδώ και κάτω ο θρύλος.

Εδώ μπορείς να ακούσεις όλη τη μουσική που αναφέρεται
στο βιβλίο με τη σειρά που εμφανίζεται στο μυθιστόρημα.

Η επιλογή των ερμηνευτών και των ηχογραφήσεων
έχει γίνει από τον συγγραφέα.

1. ΦΕΔΕ

«Θα πάω να τον δω τον μπαμπά», της είπα. Και βέβαια θα πάω. Είχα ήδη αποφασίσει πως θα πήγαινα, προτού μου ρίξει αγκωνιά με το βλέμμα της και πολύ πριν πλαταγίσει τη γλώσσα της και αναστενάξει. Το πρόσωπό της παίρνει όψη εφηβική όταν θυμώνει, σκέφτηκα, αλλά ίσως να το βλέπω μονάχα εγώ. Τα έχουν αυτά τα αδέρφια.

Όταν κατέβηκα από το ταξί και κατευθύνθηκα προς το νεκροταφείο, η Εύα με είδε να έρχομαι και σταύρωσε τα χέρια της. Άκαμπτη, δεν έκανε βήμα για να με προϋπαντήσει. Περίμενε να φτάσω και ούτε που ανταποκρίθηκε στο αγκάλιασμά μου. Της έδωσα ένα φιλί στο μάγουλο, ένα αληθινό φιλί, απ' αυτά που σαλιώνουν, και ούτε κουνήθηκε ούτε και με χαιρέτησε.

«Έρχεσαι κατευθείαν δίχως να περάσεις από το σπίτι του μπαμπά;» μου είπε, λες κι έφταιγα εγώ για τα ωράρια της Iberia, λες κι είχα σκαρώσει κάποια πλοκή καθυστερημένων τρένων και πτήσεων. «Δεν έφερες βαλίτσα; Νόμιζα πως θα έμενες μερικές μέρες, ως τον αποχαιρετισμό τουλάχιστον», είπε κοιτάζοντας το σακίδιο στην πλάτη μου, ένα σακίδιο μικρό, όπου χωρούσαν δυο πουκάμισα και μια αλλαξιιά εσώρουχα.

«Ήθελα ν' αποφύγω τη χρέωση. Θα τα βολέψω. Ναι, ρε συ, θα μείνω μερικές μέρες, και βέβαια θα μείνω».

«Ωραία, γιατί θα πρέπει να αποφασίσουμε τι θα κάνουμε με τα χαρτιά του Γκάμπι και πρέπει να υπογράψουμε ένα βουνό από δαύτα».

Αυτό. Ας το αποφασίσουμε τώρα. Ας τα κανονίσουμε όλα στην πύλη του νεκροταφείου, προτού μου το ξανασκάσει και δεν απαντά στα μείλ, και προσποιείται πως η ζωή μου δεν έχει καμία σχέση με τη δική σας.

Εγώ δεν είχα φράντζα να φυσήξω όταν η παρουσία μου της γινόταν αφόρητη. Τα μαλλιά της ήταν κομμένα σε μακρύ καρέ και της πήγαιναν. Είχε διώξει μερικά χρόνια από πάνω της. Την τελευταία φορά που την είδα, έμοιαζε με θλιμμένη κυρία όλο ιδιοτροπίες, αλλά είχε αλλάξει. Κάτι μου έλεγε πως είχε γκόμμενο. Θα ήταν από εκείνους που έπιαναν κουβέντα στην πόρτα, ένας τύπος λεπτός και καλλιεργημένος, τρυφερός, που δεν θα την ανάγκαζε να χάνει την ψυχραιμία της. Θα ήθελα πολύ να της πω πως μου φαινόταν πολύ καλά, πως την άκουγα ευτυχισμένη, πως δεν ήταν πλέον εκείνη η ηττημένη γυναίκα, που με είχε τρομάξει τόσο την τελευταία φορά.

«Εντάξει, θα μιλήσουμε αργότερα. Έκλεισα τραπέζι στου Ανχελίτο, μπορείς να πας να δεις τον μπαμπά μετά, τι λες;»

Άγγιξε το μπράτσο μου και μου χάιδεψε το τσαλακωμένο σακάκι. Δίστασε μια στιγμή και στο πρόσωπό της σχηματίστηκε κάτι που έμοιαζε με χαμόγελο. Έκανα ένα βήμα πίσω μπροστά σ' εκείνη την τρυφερότητα κι όταν με αγκάλιασε δεν μπόρεσα να ανταποκριθώ. Πλησίασε το στόμα της στο αυτί μου και μου είπε:

«Βρομάς, βρε παιδί μου, και μυρίζει η ανάσα σου, μην πλησιάζεις πολύ τον κόσμο».

Ο κόσμος που δεν μπορούσα να πλησιάσω ήταν μια ομάδα ανθρώπων που φορούσαν τα καλά τους, ρούχα παρωχημένα, επαρχιώτικη μόδα της πόλης, που ήταν αιώνια και μου θύμιζε την επαρχιώτικη μόδα της δικής μου γερμανικής πόλης. Ανάμεσα σ' εκείνα τα βαρετά κοστούμια για κυρίες και κυρίους από τα αντίστοιχα τμήματα του Corte Inglés, το σακάκι μου με τα μπαλώματα στους αγκώνες και το καρό μου πουκάμισο φαλτσάριζε όπως δεν φαλτσάρισε ποτέ ο Γκάμπι, του οποίου η αντίθεση με το κλωστοϋφαντουργικό τοπίο της πόλης ήταν καθαρή αντίστιξη. Εγώ ήμουν αχτένιστος και φαινόταν καθαρά ένας λεκές από κέτσαπ στο παντελόνι μου, στο ύψος του δεξιού γόνατου, ίχνος από το κάριβουρστ που είχα φάει βιαστικά στο αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης όταν είχε πλέον ξεκινήσει η επιβίβαση. Ήταν το πρωινό μου και φυγοκεντριζόταν ακόμη στο στομάχι μου, προκαλώντας την άσχημη αναπνοή για την οποία με είχε προειδοποιήσει η αδερφή μου και την οποία θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω ως ασπίδα ενάντια σ' αυτήν την περιέργη κοινότητα που με λοξοκοίταζε, δίχως ούτε να επιβεβαιώνει ούτε να διαψεύδει πως εγώ ήμουν εγώ, εκείνος που ζούσε έξω, εκείνος που δεν εμφανιζόταν ποτέ στο σπίτι.

Η αδερφή μου μπήκε και χαιρέτησε κάποιους κυρίους στην ηλικία του πατέρα μου, υγιείς όμως, ικανούς να ντυθούν, να παραμείνουν όρθιοι, να δώσουν το χέρι και να συλλυπηθούν κι εγώ έμεινα στην πύλη, λες και προλάβαινα να φωνάξω στον ταξιτζή να γυρίσει πίσω. Η δημόσια τελετή –ο αποχαιρετισμός όπως την αποκαλούσαν κατ' ευφημισμό– είχε προγραμματιστεί κάποιες μέρες μετά, στο θέατρο, με τραγούδια, ομιλίες, δημάρχους, μουσικούς, απαγγελίες ποιημάτων από συγγραφείς και όλα όσα θα μπορούσε να περιμένει κανείς για έναν νεκρό

για τον οποίο έκλαιγε ολόκληρη η πόλη, όπως έγραφε ο Τύπος, εκεί όπου δημοσιεύονται τα αγγελτήρια των κηδαιών της μισής σελίδας και δίχως σταυρούς. Αυτό το τελευταίο ήταν βασικό. Η αδερφή μου ζήτησε δοκιμαστικές εκτυπώσεις και μου τις έστειλε μέσω WhatsApp με τη φράση «πώς σου φαίνεται;».

«Nihil obstat, imprimatur»¹, της απάντησα.

Εκείνη άρχισε να γράφει μια απάντηση. Φαινόταν για λίγο στην οθόνη το «γράφει», αλλά τελικά δεν έγραψε τίποτα.

Δεν μου πήγε η καρδιά να της πω πως δεν άντεχα να εξετάσω το κηδεϊόχαρτο του αδερφού μου σε έναν σταθμό, από τον οποίο το τρένο θα έφευγε με μία ώρα καθυστέρηση, πράγμα που θα με ανάγκαζε να χάσω το αεροπλάνο και θα με υποχρέωνε να κοιμηθώ σ' ένα απ' αυτά τα ξενοδοχεία των αεροδρομίων για αυτόχειρες. Θέλησα να της πω πως ούτε κι εκείνη ήταν υποχρεωμένη να εγκρίνει ή να επιβλέπει τίποτα, πως το ίδιο ήταν αν υπήρχαν ένας ή είκοσι σταυροί, πως δεν είχε σημασία αν θα έγραφαν σωστά το επώνυμο δίχως να παραλείψουν το T ή το H ή τη σειρά παράθεσης όσων λυπούμασταν πολύ για την απώλεια και μπλα μπλα μπλα. Δεν έχει σημασία, αδερφή, ήθελα να της πω, δίνοντας έμφαση στο αδερφή, δίχως το όνομά της, αλλά της έγραψα Nihil obstat, imprimatur, κι εκείνη σκέφτηκε πως ήμουν ηλίθιος, όπως πάντα, και θέλησε και να μου το πει επίσης, αλλά της αρκούσε που ήξερε πως δεν θα υπήρχαν σταυροί στο αγγελτήριο, πως θα δημοσιευόταν κοσμικό και καθαρό και πως εγώ είχα ενημερωθεί για τα πάντα όλα.

¹ Πάγια φράση έγκρισης για την εκτύπωση περιεχομένου από τις αρχές της καθολικής εκκλησίας. Θα μπορούσε να αποδοθεί ελεύθερα ως: Καμία παρατήρηση. Τυπωθήτω.

[Όλες οι υποσημειώσεις είναι της μεταφράστριάς.]

Αυτό που έλαβε χώρα εκείνο το πρωί ήταν μια κηδεία με την πιο αυστηρή έννοια της λέξης. Συνίστατο στην ταφή του πτώματος του αλά παλαιά, σε έναν τάφο σκαμμένο στη γη. Δεν θα τον απέθεταν σε μια κρύπτη, ούτε καν σε κάποιο πάνθεο, παρότι η οικογένεια διέθετε το πεντιγκρί για να επιλέξει κάτι τέτοιο. Το επώνυμό μας θα έπρεπε να ξεχωρίζει σε μια γρανιτένια κατασκευή στην κεντρική σειρά του κοιμητηρίου, δίπλα στους ντόπιους πατρικούς, αλλά η οικογένειά μου προτιμούσε τη δόξα της ιδιώτευσης εκείνης της προσαρτημένης στο δημοτικό κοιμητήριο έκτασης, που ήταν φτιαγμένη από γερμανικό χώμα.

Εκεί βρισκόταν η μαμά, δίπλα στον φράχτη, κάτω από μια φλαμουριά που τρεφόταν απ' αυτό το πλούσιο κομπόστ και της οποίας οι ρίζες θα σήκωναν σύντομα όλες τις ταφόπλακες. Στην άλλη πλευρά του δέντρου βρισκόταν ο παππούς, ο Πάμπλο Σούστερ, πολύ κοντά στον πατέρα του, τον προπάππου Χανς, τον πρώτο Σούστερ. Εκεί αναζήτησαν ένα κενό για τον Γκάμπι, αν και δεν καταλαβαίνω πώς, αφού δεν χωρούσαν άλλοι νεκροί, κι ωστόσο πάντα έβρισκαν μερικές σπιθαμές γης για να θάψουν έναν ακόμα. Εκεί θα χωρέσει και η αδερφή μου. Και αν δεν πάρω τις αναγκαίες προφυλάξεις, εκεί θα καταλήξω κι εγώ.

Στο ανώφλι διάβαζες μονάχα DEUTSCHER. Το άλλο μισό της επιγραφής του ήταν λευκό. Όπως πληροφορούσε, ακριβολογώντας, η Ελφρίδε στα ενημερωτικά δελτία της Ένωσης Αποφοίτων, το Δημαρχείο απέσυρε το ανάγλυφο με τη λέξη FRIEDHOF τότε που έπεσαν το F και το D, ένα χειμωνιάτικο απόγευμα που φυσούσε περισσότερο από το συνηθισμένο. Εξαιτίας του βίτσιου του γλωσσολόγου –αν και στην πραγματικότητα δεν είμαι– πάντα έβλεπα τις λέξεις τμηματικά. Fried, γαλήνη. Hof, κήπος, μεσαυλή, ίσως και περιβολάκι, αν το αγροτοποιήσουμε κάπως.

Κοιμητήριο στα γερμανικά είναι η γαλήνια μεσαυλή. Και η γαλήνη που τιμάται εκεί είναι ασφαλώς αυτή των κεκοιμημένων.

Για να αποφευχθούν διαμάχες στα δικαστήρια και παρότι σχεδόν κανείς δεν περνούσε αποκεί, αποσύρθηκε η πλάκα με τη λέξη FRIEDHOF για να μη χτυπήσουν τα υπόλοιπα γράμματα πέφτοντας κάποιον αφηρημένο περαστικό, πιθανότατα κάποιον απ' αυτούς τους δρομείς που φοράνε το βραχιόλι που μετράει τα βήματα. Πόσο παράδοξο, έγραψα στο οικογενειακό chat όταν σχολιάστηκε η είδηση. Να σηκώνεσαι στις έξι το πρωί για να τρέξεις μερικά χιλιόμετρα και να ονειρεύεσαι αιώνια ζωή και νεανικό σώμα και να σε σκοτώσει η πέτρινη επιγραφή ενός μισοεγκαταλειμμένου νεκροταφείου Ναζί.

Ο Γκάμπι απάντησε με ένα χαχαχαχα και το εικονίδιο που γελάει μέχρι δακρύων, μια σπλαχνική χειρονομία. Η αδερφή μου αγνόησε το αστείο και είπε πως θα έπρεπε να συμβάλουμε κάπως οικονομικά για να αναθέσουν την κατασκευή μιας επιγραφής σε κάποιον μαρμαρά. Το είπε επίσης και στη λίστα των αποδεκτών του ενημερωτικού δελτίου. Προθυμοποιήθηκε στην Ελφρίδε να ζητήσει προσφορές και να επιβλέπει η ίδια τις εργασίες, για να βγει ίδιο το χρώμα της πέτρας μ' αυτό της λέξης DEUTSCHER –πράγμα δύσκολο, διότι ήταν ένα πένθιμο γκρι που είχε προκύψει με την πάροδο δεκαετιών μέσα στα στοιχεία της φύσης, δεν υπήρχε καινούργιο μάρμαρο που να του μοιάζει- και να γράψουν σωστά το FRIEDHOF.

Η Ελφρίδε ευχαρίστησε για την πρωτοβουλία, αλλά η Ένωση, αποτελούμενη από μέλη της ηλικίας του πατέρα μου, δεν διέθετε χρήματα γι' αυτό το έργο και η πρόθεσή τους ήταν να ικετεύσουν το Δημαρχείο να το αναλάβει και, παρεμπιπτόντως, να περνούσαν ένα χεράκι και το κοιμητήριο, να το ξεχορ-

ταριάσουν, να καθαρίσουν τα μονοπάτια και να ξεβουλώσουν τις υδρορροές για να μην πλημμυρίσει τις δυο τρεις μέρες του χρόνου που έβρεχε στην πόλη. Έτσι όπως το έθεταν, δεν ήταν παρά ένας πολιτικός αγώνας που υπερέβαινε την καλή θέληση της αδερφής μου και την έφερνε σε σύγκρουση με την πολιτική της καριέρα. Θα μπορούσαν να σκεφτούν στο κόμμα ότι χρησιμοποιούσε την επιρροή της για να πέσουν χρήματα στο κοιμητήριο που ήταν θαμμένη η οικογένειά της. Το άφησε έτσι και ευχήθηκε καλή τύχη στην Ελφρίδε. Γι' αυτό, πάνω απ' το κεφάλι μου, διάβαζες μονάχα DEUTSCHER.

Με διασκέδαζε να βλέπω τόσο αρσενικό και θηλυκό κυριλίκι να προσπαθεί να αποφύγει τα βάτα και τα ψηλά χορτάρια που έκρυβαν τους πιο παλιούς τάφους. Ούτε εγώ τους αναγνώριζα, ούτε εκείνοι εμένα, αλλά με όλους τους είχα περάσει πάνω από ένα Σάββατο μαζί, όταν οι οικογένειες της αποικίας συνενυρίσκονταν το πρωί για να νοικοκυρέψουν το κοιμητήριο. Πηγαίναμε με κοντά παντελονάκια –γιατί αυτές ήταν ανοιξιάτικες και φθινοπωρινές δουλειές, το κρύο και η ζέστη μάς γλίστωναν από κείνη τη βαρεμάρα– με τον κουβά, τα πανιά, τα σκουπάκια και όλα τα τζάντζαλα και τα μάντζαλα που εμείς δεν χρησιμοποιούσαμε ποτέ στο σπίτι, αφού γι' αυτό είχαμε την κοπέλα.

Οι ενήλικες κουράζονταν γρήγορα από το πλούσιμο των τάφων με κουβάδες. Μάζευαν τα ξερά λουλούδια από τον τάφο του παππού, έβαζαν στη θέση τους ένα βάζο με γαρίφαλα που αγόραζαν στο κιόσκι της εισόδου και καθαρίζαν με μια βούρτσα τη σκόνη που σκέπαζε τις γραμμένες στα γερμανικά λέξεις. Κατόπιν ένιωθαν ικανοποιημένοι και άνοιγαν τα αναψυκτικά και τις μπίρες που είχαν φέρει στα φορητά ψυγείακια. Εμάς τα παιδιά μας άφηναν στην ησυχία μας με το που βγάλαμε δυο

τρία χορτάρια και προσποιούμασταν πως σκουπίζαμε το μικρό μονοπάτι. Τότε μπορούσαμε να τρέξουμε, να παίξουμε κρυφτό, να σκαρφαλώσουμε στα δέντρα, να κυνηγήσουμε σαύρες και να κάνουμε όλα όσα αντιστοιχούσαν στην ηλικία μας.

Από ένα από κείνα τα Σάββατα προέρχεται η προτίμησή μου στα ανέκδοτα με τους Ναζί, που μπορώ να διηγηθώ μονάχα στους μη Γερμανούς φίλους. Εγώ ήμουν ακόμη πιτσιρίκι και ο Γκάμπι με θάμπωνε με την καύτρα του τσιγάρου του, που κάπνιζε ακόμα και στο νεκροταφείο, δίχως να το παίρνουν χαμπάρι οι μεγάλοι. Εσύ όχι, ψείρα, μου έλεγε: όταν μπεις στη Hitlerjugend² θα μπορέσεις να καπνίσεις. Πάντα έκανε τα ίδια. Χαιρετούσε με το χάλι και απαντούσε με το γιαβόλ στους δασκάλους, πράγμα που τον φιλοδώρησε με κάνα δυο αποβολές και τότε δεν θα πρέπει να ήταν πάνω από δεκαπέντε ετών. Αν τελείωσε το COU³ στο γερμανικό σχολείο ήταν επειδή ο μπαμπάς θα πρέπει να έδινε εντυπωσιακά ποσά, εκτός από τα δίδακτρα. Δεν ήξερα ούτε γιατί φερόταν ο Γκάμπι με τόση αγένεια ούτε πού έβρισκε εκείνα τα βιβλία που διάβαζε.

Ένα από κείνα τα Σάββατα, πριν από το νεκροταφείο, μπήκα στο δωμάτιό του και τον βρήκα να διαβάζει στο κρεβάτι. Μου τράβηξε την προσοχή το εξώφυλλο του βιβλίου, ένα πολύ αδέξιο σκίτσο μιας ανθρώπινης φιγούρας με ένα χάρτινο καπέλο, ένας σχηματικός αρλεκίνος που χτυπούσε ένα κόκκινο ταμπούρλο.

«Η μαμά λέει πως πρέπει να φύγουμε», ανακοίνωσα.

«Γιαβόλ, Φράου Μούτερ», φώναξε και άφησε το βιβλίο στο κομοδίνο, απ' όπου το πήρα. *Die Blechtrommel Roman*, διάβασα με

² Η χιτλερική νεολαία.

³ Η τελευταία προπαρασκευαστική χρονιά της μέσης εκπαίδευσης. Το σύστημά άλλαξε το 2001.

δυσκολία. Από τους τρεις μας, εγώ άργησα περισσότερο να μάθω γερμανικά και τελικά είμαι ο μόνος που ζει απ' αυτή τη γλώσσα.

«Ο τίτλος είναι μονάχα *Die Blechtrommel. Roman* πάει να πει πως είναι μυθιστόρημα. Ξέρεις τι σημαίνει;»

«Κάτι με ένα ταμπούρλο».

«Πολύ ωραία, καλά τα πας: Το *τενεκεδένιο ταμπούρλο*».

«Και τι λέει;»

«Για μας, για την οικογένειά μας, γι' αυτό που θα πάμε να κάνουμε τώρα στο νεκροταφείο».

Ώσπου να το διαβάσω, κάποια χρόνια αργότερα, πίστευα πως ο Γκίντερ Γκρας είχε γράψει βιβλίο για την οικογένειά μου. Εν μέρει το πιστεύω ακόμα. Μικρό παιδί, νόμιζα πως ο αδερφός μου μιλούσε πάντα σοβαρά. Ύστερα πέρασα τη μισή μου ζωή θεωρώντας τον έναν παλιάτσο, ανίκανο να πει τρεις φράσεις χωρίς να ειρωνευτεί. Τώρα που είχε πεθάνει, άρχιζα να ξαναπιστεύω ότι μιλούσε πάντοτε σοβαρά. Δεν είχα γνωρίσει ποτέ κανέναν που να μιλούσε τόσο σοβαρά όσο ο αδερφός μου.

Δεν ξέρω αν ήταν εκείνο το Σάββατο –όλα τα Σάββατα στο νεκροταφείο είναι τα ίδια στη μνήμη μου– όταν τον συνάντησα στα κενοτάφια να καπνίζει με την Μπέρτα, τη μεγαλύτερη κόρη των Κλάιν, μια μυωπική κοπέλα, συμπαθητική, που πήγαινε στην ίδια τάξη μ' εκείνον και με την οποία καταλαβαινόταν μ' έναν απροσπέλαστο τρόπο. Ήταν πολύ διαφορετικοί, αλλά πάντοτε μαζί. Βλέποντάς με να καταφτάνω, ο Γκάμπι με φώναζε όπως με φώναζε πάντα.

«Μην αποκαλείς τον αδερφό σου ψείρα», είπε η Μπέρτα, «και μην του δίνεις να καπνίζει».

«Για κοίτα εδώ, ψείρα, να δούμε αν είσαι πια σωστός υπήκοος του Ράιχ. Τι λέει εδώ;»

Έδειχνε μια φράση πάνω στον κεντρικό μιας ομάδας τριών κεντοαφίων – οι Γερμανοί είχαν πάει τα φέρετρα σε ένα στρατιωτικό κοιμητήριο της Εξτρεμαδούρα και στη Θαραγόθα είχαν αφήσει μονάχα τις πέτρινες ταφόπλακες. Διάβασα με την καλύτερη προφορά επίσημων γερμανικών που μου βγήκε: Für Spaniens Freiheit. Για την ελευθερία της Ισπανίας, μετέφρασα, για να πάρω καλύτερο βαθμό στο διαγώνισμα.

«Sehr gut! Πολύ καλά!», είπε εύθυμα ο Γκάμπι. «Εμείς δηλαδή τώρα βεβηλώνουμε τον τάφο ενός ήρωα. Για την ελευθερία της Ισπανίας πέθανε ο τύπος, τίποτα λιγότερο. Φρίντριχ Ντόγκερτ, ένας μάρτυρας της ελευθερίας. Ξέρεις γιατί πέθανε;»

«Μην του ζαλίζεις το κεφάλι, Γκάμπι», είπε η Μπέρτα.

«Αυτός ο Φρίντριχ Ντόγκερτ πέθανε επειδή το αεροπλάνο που πιλοτάριζε έπεσε στις...» Καθάρισε τη σκόνη που σκέπαζε την ημερομηνία θανάτου. «5 Φεβρουαρίου του 1938. Ξέρεις τι έκανε ο καλός μας ο Φρίντριχ στις 5 Φεβρουαρίου του 1938; Έριχνε βόμβες και γάζωνε κόσμο».

«Σταμάτα, Γκάμπι... το καημένο το παιδί».

«Έριχνε βόμβες και γάζωνε κόσμο για την ελευθερία της Ισπανίας. Κι όποιος έριξε το αεροπλάνο του ήθελε να εμποδίσει τον καλό μας τον Φρίντριχ να ρίξει κι άλλες βόμβες, αλλά εδώ λέει πως πέθανε für Spaniens Freiheit. Όλοι αυτοί εδώ –κι έδειξε με το τσιγάρο την παρέα των πατεράδων που συνομιλούσαν δίπλα στην πύλη– πιστεύουν πως πέθανε für Spaniens Freiheit. Να χέσω κι αυτούς και τον γενναίο τον Φρίντριχ και την πουτάνα τη μάνα που τους γέννησε όλους».

«Μη δίνεις σημασία». Η Μπέρτα μου χάιδευε το μπράτσο. «Ο αδερφός σου δεν είναι θυμωμένος στ' αλήθεια».

«Θυμωμένος είμαι, πώς να μην είμαι θυμωμένος; Εγώ εί-

μαι πάντα θυμωμένος», είπε και χαμογέλασε δείχνοντας όλα του τα δόντια. Και για να δώσει έμφαση, έσβηνε τις γόπες με μανία πάνω στους τάφους, πάντοτε πάνω σε κάποιο γράμμα. Η Μπέρτα ήταν πιο προσεκτική. Τις έσβηνε στο χαλίκι και τις πατούσε με το κιτσάτο παπουτσάκι της. Ύστερα έβγαζε ένα πακετάκι τσίχλες και πρόσφερε μία στον αδερφό μου, ο οποίος αρνιόταν. Ο Γκάμπι ήθελε να μυρίσουν το τσιγάρο στην ανάσα του. Με τον καιρό, τα κενοτάφια των πιλότων γέμισαν μαύρα στίγματα που δεν έβγαιναν ούτε με το τρίψιμο.

Όταν η Εύα έφυγε για να δεχτεί τα συλλυπητήρια, πλησίασα τις πέτρινες ταφόπλακες κι έβαλα ενστικτωδώς το χέρι στην τσέπη μου, αναζητώντας τα τσιγάρα που δεν είχα καπνίσει ποτέ. Τα αγριόχορτα τις κύκλωναν κι έσβηναν σχεδόν το μονοπάτι, αλλά μπορούσες ακόμη να μαντέψεις τα ονόματα και τις εγχαραξεις. Διατηρούνταν καλύτερα από άλλους ειρηνικούς και πιο πρόσφατους τάφους. Τους φρόντιζε κάποιος; Νοιαζόταν κάποιος για τους τύπους της Λεγεώνας Κόνδωρ, των οποίων οι σοροί δεν βρίσκονταν καν εκεί; Τα γράμματα εξακολουθούσαν να είναι γαζωμένα από την καύτρα των τσιγάρων που έσβησε ο Γκάμπι στο προσωπικό του Μπλίτσκρινγκ, αν και πιθανότατα ήταν λεκέδες από άλλα, μούχλα, μύκητες και αρρώστιες του γρανίτη. Κανείς βλέπει πάντα αυτό που θέλει να δει, κι εκείνο το πρωινό μύριζε ακόμα και τσιγάρο, παρότι κανένας δεν κάπνιζε.

Θα πρέπει να είχα απορροφηθεί μπροστά στην ταφόπλακα του Φρίντριχ Ντόγκερτ, γιατί δεν κατάλαβα πως κάποιος πλησίαζε πίσω μου. Πετάχτηκα όταν μου άγγιξε απαλά τον αγκώνα.

«Συγγνώμη, δεν ήθελα να σε τρομάξω».

Ήταν μια γυναίκα ακαθόριστης ηλικίας, μεταξύ τριάντα και εβδομήντα. Ανάλογα με το φως και τη γωνία έμοιαζε μικρότερη

ή μεγαλύτερη, αλλά με μια πρώτη ματιά έμοιαζε με νέα γυναίκα γερασμένη, με πρόωρες ρυτίδες, κι αυτή την κούραση στους ώμους που έχουν κάποιοι άνθρωποι που πάλεψαν ενάντια στον έμφυτο κυνισμό τους. Τα μαλλιά της ήταν κοντά, γεμάτα γκρίζα, και με κοιτούσε με μια μητρική οικειότητα που θα έπρεπε να με έχει κάνει να αναρωτηθώ, παρά την αφηρημάδα και την απόσπαση. Κατάλαβε πως δεν την αναγνώριζα.

«Η Μπέρτα Κλάιν είμαι».

Θέλησα να την αγκαλιάσω, αλλά ήταν πλέον αργά για διαχύσεις. Χαμογέλασα μονάχα και τη ρώτησα αν είχε μόλις φτάσει.

«Χτες το βράδυ ήρθα, βρήκα απευθείας πτήση για Μαδρίτη και ήρθα στη Θαραγόθα με το AVE⁴. Έχω πολύ καιρό να δω το νεκροταφείο, πόσο άλλαξαν όλα!»

«Είσαι βέβαιη; Εγώ ίδιο το βλέπω».

«Αηδία έχει γίνει, όπως εμείς. Δες τα χάλια μας».

Κοίταξα τον λεκέ από το κάριβουρστ και ανασήκωσα τους ώμους μου.

«Δεν ήξερα πως κρατούσες επαφή με τον Γκάμπι. Εσύ έμενες στο...»

«Ανόβερο. Αν κρατούσαμε ακριβώς επαφή δεν ξέρω, αλλά είχαμε τον νου μας ο ένας στον άλλον. Παρακολουθούσα τι έκανε, του έστελνα μήνυμα όταν διάβαζα κάτι γι' αυτόν κάπου, ξέρεις τώρα. Επωφελούμουν απ' αυτές τις δικαιολογίες κι εκείνος μου απαντούσε πάντα στα μηνύματα. Δεν ξέρω, ήταν μια πολύ περίεργη αγάπη. Σαν να ήταν στη ζωή μου, παρότι δεν ήταν ποτέ παρών. Ερχόμενη εδώ συνειδητοποίησα πως τον σκεφτόμουν πολύ περισσότερο απ' όσο νόμιζα».

4 Το μεγαλύτερο σιδηροδρομικό δίκτυο υψηλών ταχυτήτων στην Ευρώπη.